
ЛИПСЬКИЙ ВОЛОДИМИР ІПОЛИТОВИЧ, ПРЕЗИДЕНТ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК 1922–1928

*(До 100-річчя від дня заснування
Національної академії наук України)*

В.І. Липський був президентом Всеукраїнської академії наук (ВУАН) в 1922–1928 роках. В статті висвітлено київський та петербурзький періоди наукової діяльності В.І. Липського в галузі ботаніки, повернення його в Україну і участь у роботі в низці академічних структур. Це був перший етап діяльності В.І. Липського в Академії наук, який фактично збігся з періодом її становлення (1918–1921). Надано докладні відомості про процес обрання Липського президентом ВУАН у 1922 році. Розкрито причини ускладнення умов діяльності В.І. Липського на посаді президента ВУАН з 1924 року: 1) посилення тиску більшовицької влади на ВУАН з метою скорочення її прав на автономію, зміни структурно-функціональної організації, створення всередині ВУАН прошарку академіків-більшовиків для збільшення впливу владної ідеології на ВУАН; 2) повернення в Україну академіка М.С. Грушевського у 1924 р. за спеціальним дозволом, що створило передумови для формування у ВУАН угруповань з різним баченням шляхів її розвитку; 3) процеси, які відбувалися в союзній академії. Відображено науково-дослідницьку діяльність Липського як у ці непрості часи, так і в останній період його життя, після його переїзду в 1928 році до Одеси, який він повністю присвятив науковій роботі.

Ключові слова:

Всеукраїнська академія наук, ботанічний сад, Спільне зібрання, Президія, Наркомос, президент, Асканія-Нова.

Постать Володимира Іполитовича Липського, вченого світового рівня в галузі ботаніки, четвертого президента Всеукраїнської академії наук (ВУАН), водночас велична і трагічна. Його президентство припало на 1920-ті рр. —

роки, коли в СРСР та Україні як його складовій відбувалися, з одного боку, бурхливі зміни економічного і політичного розвитку, які спричинили й докорінні зміни в організації наукової роботи, з іншого боку — точилася боротьба за керівну роль між академічними угрупованнями і в самій ВУАН. На ці процеси накладалися і загальні закономірності розвитку та організації світової науки. Такий комплекс чинників призвів до переломних подій у ВУАН, які вплинули не тільки на подальший її розвиток, а й на характер дій і долю В.І. Липського.

Його діяльність в Академії за часів президентства (13 червня 1922 р. — 3 травня 1928 р.), виявившись дискусійною се-

ред дослідників, створила певний стереотип щодо неї. Наскільки корисною була ця діяльність — питання суперечливе, яке породило низку протилежних думок і висловлювань дослідників історії ВУАН.

Аби зрозуміти, чому саме В.І. Липський став президентом ВУАН і обіймав цю посаду досить довгий час, потрібно чітко визначитися з тим, які риси його характеру та наукової діяльності сприяли в досить складних умовах існування Академії вибору академічної спільноти.

Становлення вченого. Перший київський період. Одним із немаловажних чинників було те, що він був талановитим вченим. В.І. Мельник, розглядаючи внесок В.І. Липського у ботанічну науку та підкреслюючи його талановитість як вченого, спрямовує погляд на його дитячі роки, вмотивовуючи таку необхідність висловом Й.В. Гете: «Щоб зрозуміти генія, необхідно побувати на його батьківщині» [27, с. 115]. Майбутній президент ВУАН народився в с. Самостріли на Волині у 1863 р. в родині священика Іполита Федоровича Липського. Це був один із старовинних родів українського духовенства, в якому з покоління в покоління його представники приймали духовний сан. Батько був вельми освіченою людиною, займався краєзнавством досліджував історію релігійного життя регіону, багато друкувався з цих питань [24]. Як вважають деякі дослідники, крім родини на Володимира Липського могло вплинути і його оточення в Самострілах, а саме те, що в цьому селі існував перший на Волині приватний ботанічний сад, закладений в своєму родовому маєтку відомим ландшафтним архітектором Вацлавом Борейком [28]. Сад проіснував до 1880 р., і це час, коли В. Липський провів там своє дитинство. Напевно він мав можливість бувати в цьому саду й бачити там екзотичні рослини, завезені з інших країн. Все це безперечно могло впливати на думки хлопчика щодо майбутніх подорожей і вивчення рослин.

У десятилітньому віці після смерті матері родина Липських переїздить до Житомира, де Володимир Липський провчився в гімназії чотири роки і продовжив навчання з 1877 р. у відомому навчальному закладі України — колегії Павла Галагана. У 1881 р. він закінчив її із золотою медаллю і в тому ж році став студентом природничого відділення фізико-математичного факультету Київського університету Св. Володимира.

Вже в колегії він із задоволенням «...вивчав природознавство з особливою любов'ю займаючись світом рослин...» [7]. В університеті вирішальними для юнака стали щасливі обставини, коли його прагнення досягти досконалості у справі вивчення рослинного світу збіглося з появою в університеті нового професора ботаніки Івана Федоровича Шмальгаузена. Останній, запримітивши потяг студента до ботаніки, вже у 1885 р. здійснив з ним першу спільну ботанічну екскурсію на Подолію [8; 27]. До цього В. Липський екскурсав сам. На думку В.І. Мельник, хоча В.І. Липський «не має жодної флористичної роботи, присвяченої флорі рівнинної частини України, однак саме на Поліссі та Волино-Поділлі він сформувався як флорист та фітогеограф. Його багаті гербарні збори були використані І.Ф. Шмальгаузенем при написанні «Флоры юго-западной России» та Й.К. Пачоським при підготовці «Флоры Полесья» [27, с. 116].

В.І. Липський як вчений-ботанік швидко прогресував. Після завершення навчання в університеті він працює консерватором ботанічного кабінету і ботанічного саду Київського університету та асистентом на кафедрі ботаніки, якою керував І.Ф. Шмальгаузен. У тому самому році він обирається членом Київського товариства дослідників природи. І з цього моменту здійснює низку ботанічних екскурсій у Бесарабію, на Північний Кавказ, у Крим, починає екскурсувати в Середній Азії та на Закаспії. У 1890 р. його обирають членом Російського географічного товариства. На початку 1890-х рр. він здійснює низку подорожей за кордон: 1890 р. — до Туреччини та Італії (вивчає постановку справи в ботанічних садах та природничо-історичних музеях); 1891 р. — до Греції, Італії, Австрії; 1893 р. — ботанічну екскурсію в Персію. Низка праць, опублікованих за результатами поїздок та екскурсій, виводить молодого вченого на шлях визнання його заслуг в галузі систематики і флористики науковим співтовариством.

Від консерватора до головного ботаніка Санкт-Петербурзького ботанічного саду. Світове визнання. У грудні 1893 р. директор ботанічного саду в Петербурзі О.Ф. Баталін запрошує під час Всеросійського з'їзду природознавців молодого, але вже відомого вченого обійняти посаду консерватора Гербарію Петербурзького ботанічного саду [6; 8; 13]. У Петербурзі Липський пройшов шлях від консерватора гербарію до головного ботаніка саду.

1890-ті — 1900-ті роки позначені великою кількістю ботанічних подорожей та екскурсій вченого. Вже зараз в узагальненому вигляді можна говорити, що в ці роки В.І. Липський здійснив значну кількість подорожей на Кавказ, особливо північний. Низка експедицій була здійснена ним у

1890-х рр. з катеринославським ботаніком і педагогом І.Я. Акінфієвим, з яким його пов'язували довгі роки спілкування і дружби [40]. За чверть століття В.І. Липський здійснив експедиційні дослідження у таких регіонах Російської імперії: Північний Кавказ (1892, двічі); Балкарія (1893); Кавказ (1894); Середня Азія (Гіссарський хребет, 1896), Хребет Петра Великого (1897 р.); Паміро-Алтай (1899); Сибір та Північна Маньчжурія (1901); Тянь-Шань та Джунгарський Алатау (1903 р.); приаральський край (1904); Ферганська та Самаркандська області (1911); гори Копетдагу (1912 р.); Сир-Дар'їнська, Самаркандська та Ферганська області (1916); чорноморське узбережжя Кавказу (1917).

Результатом експедицій стали видані фундаментальні праці, які й досі залишаються в арсеналі ботанічної науки: «Флора Кавказу. Звід відомостей про флору Кавказу за двохсотлітній період його досліджень, починаючи від Турнефора і закінчуючи ХІХ століттям», 1899; «Гірська Бухара. Результат трирічних мандрівок у Середню Азію в 1896, 1897 і 1899 р.» (1897, 1899, 1902); «Флора Середньої Азії, тобто російського Туркестану і Ханств Бухари та Хіви» (1902, 1903, 1905); «Матеріали для флори Середньої Азії» (1904, 1910) та інші.

У 1900-х роках В.І. Липський здійснив багато подорожей за кордон у ботанічні сади та музеї: результатом стала створена вперше в світовій практиці низка ґрунтовних праць, в яких детально розглянуто особливості всіх ботанічних садів, де побував В.І. Липський. Для того, щоб усвідомити титанічну роботу, проведену В.І. Липським в цьому напрямі досліджень, варто перелічити країни, в яких він вивчав ботанічні сади та установи: Німеччина, Австрія, Франція, Англія, Бельгія (1900); Угорщина, Італія, Сицилія, Туніс, Алжир, Сахара, Франція (1902); Італія, Іспанія, Португалія, Англія (1905); США (1907); Цейлон (1908); Бразилія, Уругвай, Аргентина (1910); Японія, Корея (1913). Фактично в його працях вперше узагальнено світовий досвід організації і діяльності ботанічних садів різних країн. Надалі ці дослідження В.І. Липського було використано ним при створенні теоретичних і практичних засад діяльності ботанічного саду ВУАН.

І ще один напрям його дослідницької діяльності, який яскраво проявився в Санкт-Петербурзький період, — це дослідження з історії науки, в першу чергу ботаніки. Одним із найзначніших досліджень в цьому напрямі стала історія Санкт-Петербурзького ботанічного саду за 200 років (1713—1913), в якій вчений ґрунтовно розглянув різноманітні аспекти діяльності цієї установи: біографію і літературну діяльність ботаніків, причетних до саду; видавничу діяльність і продукцію, історію саду в цілому тощо. Це фундаментальне дослідження й досі є неперевершеним.

Його подвижницька діяльність на ниві ботанічної науки перед поверненням в Україну була відзначена двома преміями: премією імені М. Пржевальського Російського географічного товариства (1897) та премією імені М. Ахматова (1917). Підбити підсумок діяльності В.І. Липського у Петер-

бурзькому ботанічному саду можна словами видатного вченого-ботаніка Б.О. Федченка: «Широка і різноманітна робота, виконана В.І. Липським у С.-Петербурзькому Ботанічному саду, висунула його на одне з перших місць серед російських ботаніків» [41, с. 13–14].

Повернення в Україну. Діяльність у Всеукраїнській академії наук. В.І. Липський повертається з Петербурга в Україну під час громадянської війни. Відомості про час його остаточного повернення в Україну в літературі досить суперечливі. В деяких виданнях називаються різні дати 1917 року, в інших — 1918 рік.

У нарисі [9, с. 367] зазначається, що «навесні 1917 р. Липський отримує останнє з Петербурга експедиційне відрядження на південь України. Звідти він їде через усю Україну до Житомира, до батьківської оселі, де живе майже весь 1918 р. А поки що екскурсує по околицях Житомира <...> Але щоразу навідується і до Києва, зустрічається з друзями, колегами, і разом з ними приймає найдіяльнішу участь в організації Української Академії Наук (УАН)». Порівняння різноманітних джерел дозволяє стверджувати, що В.І. Липський після експедиційного відрядження в Україну спочатку повертається до Петербурга. Найточнішою, на наш погляд, можна вважати дату, встановлену за щоденниками В.І. Липського, згідно з якими він повернувся в Україну місяця за півтора перед жовтневими подіями 1917 р. [8].

Створення Української академії наук (УАН) безсумнівно стимулювало потяг В.І. Липського до активної діяльності в ній, а визначність його заслуг у ботанічних дослідженнях сприяла тому, що у 1919 р. його обрали академіком УАН за фізико-математичним відділом.

Вже в першому періоді своєї діяльності в Академії В.І. Липський активно долучився до роботи в низці академічних структур. В січні 1919 р. Загальне зібрання прийняло рішення провести вибори В.І. Липського на посаду директора Ботанічного саду. Зазначимо, що рекомендував В.І. Липського на цю посаду В.І. Вернадський. Знаного ботаніка обрали також керівником кафедри квіткових рослин. Узимку 1919 р. В.І. Липський подає доповідну записку, в якій обґрунтовує завдання і напрями діяльності Ботанічного саду і пропонує Наркомосвіті з цією метою передати у відання Академії наук Голосіївській ліс. Значну роботу В.І. Липський вів у цей час із питань передачі Голосіївського лісу та Пронівщини до ВУАН, виділення для лабораторії ВУАН ділянки на Звіринці тощо. В спеціально створеній «комісії Китаєво-Голосіївського лісу» В.І. Липський виконував обов'язки секретаря комісії та посів посаду головного уповноваженого з проведення робіт на ділянці майбутнього ботанічного саду [8; 13]. Власний досвід вивчення організації та діяльності ботанічних садів у різних країнах світу та в С.-Петербурзькому ботанічному саду вчений вклав у свою фундаментальну працю «Ботанічний сад Української академії наук і його завдання», опублікувати яку вдалося лише у 1927 р.

У січні 1921 р. його було обрано й до Комісії для складання біографічного словника. 18 липня 1921 р. Спільне зібрання обрало визначного вченого товаришем президента. Президентом було обрано М.П. Василенка. Додає відомостей щодо науково-організаційної діяльності В.І. Липського у період з 1918 по 1921 рік інформація, наведена Н.І. Крецул: «У період становлення та зміцнення Української Академії наук учений своїми знаннями прислужився справі організації науки в Україні. Окрім завідування Ботаничним садом і кафедрою квіткових рослин Всеукраїнської Академії наук (ВУАН) В. Липський брав активну участь в організації та роботі різних академічних структур, зокрема природничого профілю. Відома його діяльність у Комісії УАН по вивченню природних багатств України, створеної в березні 1919 р., Комісії по вивченню фауни України. Він працював у Видавничій комісії II відділу УАН, очолював Комісію енциклопедичного словника, Комісію по ревізії бібліотеки УАН, був представником академії у Військово-промисловому комітеті» [13, с. 15] та представником (з грудня 1920 р.) фізико-математичного відділу у Господарському правлінні УАН.

В цей період відбувалася консолідація наукових сил України навколо ВУАН, до неї залучалися різноманітні наукові установи. В Угодових комісіях з цих питань працював і В.І. Липський¹. У 1919 р. у зв'язку з від'їздом у серпні за кордон секретаря II (фізико-математичного) відділу В.І. Липський став виконувати його обов'язки.

Перший етап діяльності В.І. Липського в Академії наук фактично збігся з періодом її становлення (1918—1921), який, як відомо, був відзначений важливою подією в житті Академії — прийняттям нового статуту на заміну того, що діяв з 1918 р. Новий статут було затверджено Раднаркомом УСРР 14 червня 1921 р. і заслухано на Спільному зібранні Академії 8 серпня 1921 р. На цьому ж засіданні було прийнято рішення: «У зв'язку з відсутністю у новому статуті подробиць внутрішнього життя УАН постановлено тимчасово користуватися всіма правилами давнішого статуту і постановами спільного Зібрання, якщо вони не суперечать статуту» [34, с. 473]. Це заклало «міну сповільненої дії» під Академію, яка «вибухнула» у 1928 р. при перебігу подій, які фактично комунізували Академію і вплинули на подальшу долю В.І. Липського.

Вже після цього, відповідно до нового статуту, на Спільному зібранні 17 жовтня було проведено обрання нового складу керівництва УАН. Троє обраних осіб — М.П. Василенко (президент), В.І. Липський (товариш президента) та А.Ю. Кримський (неодмінний секретар) склали Президію УАН. Новий статут ВУАН розробляла не Академія, а Наркомос. Таке рішення було прийнято 25 січня 1921 р. Радою народних комісарів (РНК) УСРР спеціальною постановою «Про Українську академію наук». В цій самій по-

¹ Угодова комісія у справі залучення до академії Комісії по вивченню природних багатств України та Вченого сільськогосподарського комітету, 1920 р.; Угодова комісія по об'єднанню Української академії наук із Українським науковим товариством, 1921 р.

станові було закріплено право власності на низку будинків, переданих Академії у попередні роки, остаточно передавалася в розпорядження Академії друкарня, унормовувалися питання забезпечення дійсних академіків і співробітників ВУАН та членів їх родин академічними пайками тощо [44]. Комісія Наркомосу зі створення нового статуту Академії довела справу до прийняття РНК УСРР положення «Про Всеукраїнську академію наук», відповідно до якого ВУАН була підпорядкована «науковій вертикалі Головопрофосвіти» [33]. І це вже був початок наступу влади на автономію ВУАН. М.П. Василенко та А.Ю. Кримський відзначали вади нового статуту, який значно обмежив автономію ВУАН, можливості прийняття рішень Спільним зібранням, узаконив обов'язкову присутність представників уряду в Раді Академії без погодження й обговорення їх кандидатур у ВУАН і затвердження академіків та Президії комісаріатом народної освіти й інші обмеження автономії ВУАН. Утім у листі до В.І. Вернадського А.Ю. Кримський писав з певною оптимістичною нотою: «Реформа Академії абсолютно не заторкнула її основ і, що важніше, внутрішнього ладу (новий статут звучить: «Внутрішній свій лад Академія встановлює сама») [15, с. 328].

Йому вторить і М.П. Василенко у листі В.І. Вернадському від 7 серпня 1921 р.: «Отримав новий статут <...> Два пункти незручні: ця присутність на раді представників Наркомпросу і затвердження академіків Наркомпросом. У іншому вирішили жити по-старому, не ламати структуру Академії, не змінювати відділів і установ і т. д.» [22, с. 306]. В цьому ж листі він повідомляє про обрання його президентом ВУАН і пише далі: «Президія Академії складатиметься з мене як Президента, тов[ариша] президента В.І. Липського і неодмінного секретаря (тепер вченого секретаря) А.Е. Кримського. Фактично ми і повинні провести реформу. *Ми усі думаємо, що Академія житиме по-старому, за старими традиціями* (курсив автора)» [22, с. 307]. Отже, з листа слідує, що Президія, до якої входив і В.І. Липський, склалася з односторонніх щодо шляхів розвитку Академії. І ця лінія продовжувалася й після того як М.П. Василенка не було затверджено Наркомосом на посаді президента. Тобто при складі Президії, новим членом якої став С.О. Єфремов.

Продовженням втілення у життя лінії партії на централізацію організаційних засад наукової діяльності стало об'єднання Українського наукового товариства (УНТ) з ВУАН (а точніше сказати, приєднання УНТ до ВУАН) у 1921 р. В.І. Липський брав участь у процесі приєднання УНТ до ВУАН у якості члена відповідної Угової комісії. Цей процес був непростим і болючим передусім для УНТ. І можна припустити, що толерантність і глибока інтелігентність В.І. Липського багато в чому стали в нагоді в цьому процесі.

Звертає на себе увагу той факт, що дослідники вказують не тільки на значний вплив В.І. Липського на створення й формування засад діяльності ботанічних садів, а й на його діяльність в організаційному контексті, зазначаючи, зокрема, що «при цьому він виявив неабиякий талант організатора та керівника, вирішуючи нагальні потреби даних наукових установ» [13, с. 16].

Зазначене наводить на думку, що саме поєднання глибоких наукових знань, інтелігентності та організаційних здібностей, виявлених В. І. Липським на початку його діяльності у ВУАН, а також досвід роботи як помічника президента у 1919—1921 рр. сприяли тому, що його кандидатура влаштувала представників різних наукових груп, які почали складатися у цей період в Українській академії наук.

1922 рік у житті В.І. Липського був позначений обранням його президентом ВУАН. Історія його обрання формально виглядає так. Після того як колегія Наркомосу не затвердила М.П. Василенка на посаді президента ВУАН і відмови його від виконання повноважень президента перед академіками постала проблема вибору нового президента, яка ускладнювалася взаємовідносинами між академією та Наркомосом [26; 44]. Серед кандидатур, запропонованих академіками на посаду нового президента, був і В.І. Липський. Але на Спільному зібранні 6 березня 1922 р. з 10 академіків, запропонованих до участі у виборах, вісім (у тому числі В.І. Липський) відмовилися балотуватися на посаду президента. З двох, що погодилися (П. Тутковський та О. Левицький), жоден не набрав необхідних двох третин голосів [35]. Переголосування, яке відбулося 27 березня 1922 р. за тими ж кандидатурами, принесло перемогу О. Левицькому. Але останній менш ніж за два місяці помер (9 травня 1922 р.).

Кандидатура В.І. Липського знову входить до списку академіків, рекомендованих Спільним зібранням до балотування на посаду президента 29 травня 1922 р. Але шестеро із семи осіб цього списку (М. Василенко, С. Єфремов, В. Іконников, А. Кримський, Р. Орженцький, П. Тутковський) відмовляються балотуватися. І тоді більшістю голосів 12 червня 1922 р. обирається на посаду президента ВУАН єдиний кандидат, що погодився брати участь у балотуванні, — В.І. Липський [36, с. 486]. Звертає на себе увагу стійка протидія Академії Наркомосу. Навіть за умови протистояння з Наркомосом вони знову висунули на посаду президента М.П. Василенка. Що стосується В.І. Липського, то мотиви його згоди на балотування після відмови за декілька місяців до цього наразі не з'ясовано. Можна припустити, що це результат певної домовленості між ним і академіками, які розуміли, що затягування процесу виборів може бути розцінено як подальший супротив владі.

Л.В. Матвеева вважає, зокрема, що «В.І. Липський, що заступив його [О. Левицького], захоплений науковою працею, мало займався організаційними справами. Отож весь тягар управління УАН першого десятиліття існування дістався саме Агатангелу Юхимовичу [Кримському], який, без перебільшення, в цей період був головною постаттю в академії, її центром» [25, с. 8]. З цим можна погодитися, але слід врахувати й те, що А.Ю. Кримський за своєю природою, за своїм покликанням був лідером, людиною, налаштованою на боротьбу, чого не можна було сказати про В.І. Липського, який, будучи принциповою людиною (і цьому є приклади), на постійну, послі-

довну, важку, ініціативну боротьбу налаштований не був. Свої погляди він здебільшого висловлював у приватних розмовах та листах. М.П. Василенко у листі до В.І. Вернадського, згадуючи про В.І. Липського, називає його «поважним», але, аналізуючи роботу II відділення, зазначає, що «Відділення ж на чолі з Тутковським і при секретарі Липському, на мій погляд, не здатне проявляти ініціативу» [20, с. 319]. І це характерно не тільки для нього. Знову ж таки, зараз ми можемо лише висловлювати припущення, які домовленості були між В.І. Липським та А.Ю. Кримським. Але безсумнівним є те, що вони були однодумцями в тому, що стосується шляхів розвитку Академії, і склали той тандем, до якого приєднався і С.О. Єфремов, і який забезпечив у 1920-х рр. збереження і діяльність Академії у руслі положень першого статуту. Зрозуміло, що надзвичайно великою в цій справі була роль А.Ю. Кримського, стосовно якої М.П. Василенко у своєму листі до В.І. Вернадського у 1926 р. зазначав: «У тому, що академія врятована — величезна заслуга А.Ю. Кримського. Це я повинен засвідчити відкрито, по совісті. Потрібно було мати багато спритності і східної практичної хитрості <...> щоби протягом шести років зберегти її неушкодженою, майже такою ж, якою вона була в час заснування, з її суто науковим, далеким від політики характером. Як близький спостерігач, я можу Вам засвідчити це з повною правдивістю» [21, с. 348].

Отже, Академія фактично живе за старим статутом, хоча офіційним був новий статут 1921 р. І життя за старим статутом підтримується в першу чергу Президією, до якої входить і В.І. Липський.

Деякі питання В.І. Липський вирішує через листування з А.Ю. Кримським, в якому він висловлює ту чи іншу думку щодо справ у Академії. Причому це відбувається через нагадування, висловлювання своєї позиції з приводу тієї чи іншої події, але не в тоні наказу, який йде від президента Академії. Зокрема, В.І. Липського обурило факт підроблення підпису А.Ю. Кримського працівниками канцелярії, який він виявив. З приводу чого він у березні 1923 р. написав А.Ю. Кримському листа, в якому зазначав: «Якщо до мене для підпису приходять папери, зміст яких відомий і не представляє нічого делікатного, то я готовий підписувати, незважаючи на те, що Ваш підпис підозрілий; але в питаннях чуттєвих і делікатних я заздалегідь відмовляюся давати свій підпис, поки не дізнаюся, що зміст паперів Вам відомий і підпис Ваш дійсний» [17, арк. 3]. Він продовжував працювати і в інших структурних підрозділах Академії. Зокрема, після переведення 26 березня 1923 р. Всенародної бібліотеки на постійне функціонування В.І. Липський став одним із представників Академії в раді Всенародної бібліотеки. Продовжував він і наукову діяльність. Але за відсутністю очікуваної ділянки землі займався суто науковою роботою (бібліотека, гербарій, збирання матеріалів для музею, для видання гербарію української флори тощо).

З 1924 р. умови діяльності В.І. Липського на посаді президента ВУАН значно ускладнилися, в тому числі з нових причин. Так, посилювався тиск

більшовицької влади на діяльність ВУАН, аби значно скоротити права ВУАН на автономію, змінити структурно-функціональну організацію ВУАН, створити у ВУАН прошарок академіків-більшовиків для збільшення впливу владної ідеології на справи ВУАН. Одним із важливих чинників розвитку ВУАН стало повернення в Україну академіка М.С. Грушевського у 1924 р. за спеціальним дозволом, що створило передумови формування в Академії угруповань з різним баченням шляхів її розвитку. Важливим чинником майбутніх перетворень у ВУАН стали процеси, що відбувалися в союзній академії.

Аби чіткіше зрозуміти поведінку В.І. Липського як президента, особливо у 1924—1928 рр., необхідно бодай коротко нагадати перебіг загальних процесів приборкання ВУАН, які формувалися ззовні, а не тільки в Україні. Ці питання розглядаються в ряді наукових праць. Багато що дає для розуміння цих процесів і, відповідно, позиції В.І. Липського порівняння перебігу подій у ВУАН і в АН СРСР в ті ж самі роки [1; 38].

Не слід забувати й про зазначений вище внутрішній чинник боротьби між двома угрупованнями в самій ВУАН, який значно підсилювався після повернення в Україну М.С. Грушевського. Дослідники його життя і діяльності вказують на те, що одним із можливих чинників, які вплинули на повернення М.С. Грушевського в Україну, був достатньо прозорий натяк з боку влади на те, що саме він може розраховувати на посаду президента ВУАН. Р.Я. Пиріг зазначає, що «є документальні підтвердження того, що існували «закриті» чи таємні положення угоди. Насамперед це стосувалося претензій М.С. Грушевського на посаду президента ВУАН. У листопаді 1923 р. повпред УСРР в Австрії Левицький отримав від наркома освіти В. Затонського таку шифрограму: «Можна натякнути Грушевському, що коли б його кандидатура була виставлена на президента, то Наркомос таку кандидатуру підтримуватиме». Хоч далі робилося застереження, що чимало академіків налаштовані проти, а посада президента виборна. Це було певним авансом з боку наркома, поза сумнівом, погодженим з Політбюро ЦК КП(б)У» [31, с. 4].

Оцінюючи появу М.С. Грушевського в Академії, А.Ю. Кримський зізнався Д.І. Багалію: «Відколи приїхав Грушевський, Академія всенька дишає інтригами, які попросту отруюють повітря. <...> нема ані одної днини, коли б не довелось почути про якусь нову інтригу Грушевського <...> До того ж доводиться увесь час стерегтися, щоб він не привів Академію до якоїсь компромітації політичної» [16, с. 94—95].

Як згадує Н.П. Полонська-Василенко стосовно М.С. Грушевського, «...часто бувало, коли під час засідання Відділу чи Спільного Зібрання <...> він забирав голос, щоб подати новелу, яка цілковито заперечувала прочитане і завжди на користь установ Грушевського. І він, і А.Ю. Кримський мали нестримну вдачу, і мирні до приїзду Грушевського засідання набули тепер перманентний характер гостроти й суперечок» [32, с. 46—47].

При цьому всі члени ВУАН, включаючи тих, хто був у протистоянні з М.С. Грушевським, віддавали належне його значущій науковій творчості. Зрозуміло, що В.І. Липський мав зважати на ці факти й виробити певну лінію своєї поведінки стосовно М.С. Грушевського.

З 1924 по 1928 рік В.І. Липський неодноразово знаходився під загрозою втрати посади президента ВУАН. Але ця загроза була обумовлена загальним ставленням влади до керівництва ВУАН — до її президії у складі академіків В.І. Липського, А.Ю. Кримського та С.О. Єфремова. Дратувало владу й намагання Академії й у ці часи захищати своїх співробітників, яких заарештовує влада за різними обвинуваченнями. В.І. Липський як президент Академії також долучається до цих подій.

Після арешту 24 вересня 1923 р. М.П. Василенка у зв'язку з його участю у діяльності Київського обласного центру дій для В.І. Липського склалася досить несприятлива ситуація. У справі врятування засудженого 7 квітня 1924 р. до 10 років ув'язнення М.П. Василенка брав участь і В.І. Липський, підпис якого як президента Академії стоїть першим під листом Спільного зібрання ВУАН до президії Всеукраїнського центрального виконавчого комітету (ВУЦВК) щодо заміни кари, присудженої М.П. Василенку, «такою, яка б дала йому змогу й надалі провадити свою наукову роботу». Підписував В.І. Липський подібні листи і стосовно інших членів ВУАН, притягнутих за політичними мотивами до карної відповідальності. Зрозуміло, що це привертало увагу влади. У листі до В.І. Липського (січень 1925 р.) А.Ю. Кримський з цього приводу писав: «Як бачу, Вам уже сталася відома та нова грізна небезпека, про яку я (хоч приватно довідався, розуміється, найперше від усіх) не хотів говорити, бо не бажав передчасно робити паніку. Мені гадається, однак, що хоч перший удар мусив упасти саме на Вас, доведеться позбутися лиш президентської посади, а звання академіка Ви, либонь, задержите за собою» [14, с. 105—106].

Але йшлося не тільки про заміну В.І. Липського. Наприкінці 1924 р. у ЦК КП(б)У розглядалося питання розширення і зміни складу Президії ВУАН, що надалі переросло з боку влади у низку заходів більш широкого плану: перевірка діяльності ВУАН, розроблення нового статуту ВУАН, зміна Президії, введення до її складу комуністів-представників Наркомосу, обрання академіками ВУАН членів КП(б)У.

В самій Академії на початку 1925 р. виникла криза у взаємовідносинах між академіками, яка призвела до того, що 16 лютого Президія у повному складі (Липський, Єфремов і Кримський) подала у відставку. Звістка про кризу в Академії дійшла й до влади в Харкові. Перевибори за бажанням Академії і домовленістю з Наркомосом відбулися без присутності представників влади 16 лютого 1925 р. і закінчилися провалом. Як записав у своєму щоденнику С.О. Єфремов: «Почались вибори. Записок за Липського подано було: +12, <...> почали кидати кульки — і Липський одібрав: —12, +9. Не обрано... Пішли далі. Фомін мав +12, —9, але почав зрікатись, решта

дістала більше мінусів. Фактично з вибором президента нічого не вийшло і рішено обирати віце-президента... Я заявив, що за таких обставин я свою кандидатуру беру назад. Тоді зреклися і всі інші кандидати і кульок не було за кого кидати. Почався вибір Неодмінного секретаря. Всі, за кого були подані записки, зреклися, між ними й Кримський. Лишився сам Птуха і кульок він дістав меншість. Фактично вибори зірвано і ми зайшли в глухий кут» [10, с. 199].

Розуміючи, що такий стан Академії лише на руку владі, на тому ж засіданні академікам вдалося домовитися поставити питання про довіру старій Президії. Одразу ж проведене переголосування дало такі результати: «Липський +14, —8, Я +20, —2, Кримський +16, —6. Очевидно, Спільне зібрання злякалося інтриганів і пішло назад» [10, с. 200]. Отже, В.І. Липський залишився на посаді президента. Але всі розуміли, що проблема діяльності Академії залишилась не розв'язаною.

В таких непростих умовах продовжували працювати і В.І. Липський, і Президія, і вся Академія. Ще неодноразово В.І. Липському, щоб уникнути загострення конфліктів, доводилося вдаватися на Спільних зібраннях до такого кроку як передчасне їх закриття. А ззовні насувалася нова загроза, що йшла від Наркомосу, який, виконуючи партійні директиви, приступив до підготовки нового статуту ВУАН, перевірки, з метою його обґрунтування, діяльності Академії. Академія чинила опір, не погоджувалася з багатьма планованими нововведеннями. Зокрема, з намаганнями просунути в академію чиновників-комуністів, змінити структуру відділів Академії і т. п. Але сили були нерівні.

Одним із важливих епізодів діяльності В.І. Липського в 1920-х роках було його перебування на посаді експерта з розвитку тих чи інших напрямів біологічної (в першу чергу ботанічної) науки. В організаційно-науковій роботі безперечно знаковою є його діяльність з організації та розбудови ботанічних садів та в комісії з питань подальшого розвитку заповідника Асканія-Нова. Якщо вести мову про організацію Ботанічного саду ВУАН, то вже зазначалося, що серед низки праць, присвячених життю та діяльності В.І. Липського, найширше ця тема розкрита у [8; 13]. В переважній більшості інших праць констатується значний внесок В.І. Липського у розв'язання цього питання і те, що ним було визначено основні напрями діяльності Ботанічного саду та його структуру. Констатується також, що створити Ботанічний сад під час перебування В.І. Липського у Києві не вдалося.

Одним із важливих моментів його діяльності була робота в комісії з питань подальшого розвитку заповідника Асканія-Нова. Всесвітньо відомий заповідник у 1920-х рр. переживав чи не найтяжчі випробування, пов'язані з намаганнями перетворити його в елемент радянської колгоспно-радгоспної системи.

Саме тоді керівництво УСРР (влітку 1925 р.) створило і направило до заповідника спеціальну комісію з питань обстеження та впорядкування за-

повідника Асканія-Нова та подальшого його розвитку, до складу якої увійшли відомі вчені-біологи: президент ВУАН академік В.І. Липський (заступник голови комісії), професор В. Редикорцев (від Російської академії наук), професор Д.О. Свіренко (від Укрголовинауки), професор М. Завадовський (від Росголовинауки), професори В. Опоков та О.А. Яната (від Наркомзему УСРР), професори Д. Третяков і В. Станчинський (як експертна група). Очолював комісію представник Робітничо-селянської інспекції (РСІ) УСРР Г. Калюжний. Робота комісії тривала з 15 по 31 серпня. Результатом напруженої роботи, в якій активну участь брав і В.І. Липський, стала постанова, яка, на думку істориків екології, була значним кроком до постанови Центрального виконавчого комітету (ЦВК) СРСР і Ради народних комісарів (РНК) СРСР від 30 жовтня 1925 р. про визнання Асканія-Нова заповідником загальносоюзного значення. Наслідки діяльності в комісії В.І. Липський у 1925 р. виклав у доповіді «Про командировання в Асканія-Нова», яка, на жаль, не опублікована.

У 1926 р. В.І. Липський як президент брав участь у святкуванні ювілею видатного історика, академіка М.С. Грушевського. Складність ситуації для нього полягала в тому, що, з одного боку, М.С. Грушевський був дійсно видатним вченим. А, з іншого, фактично був очільником групи академіків, яка склалася після його повернення до Академії і протистояла групі Єфремова — Кримського, до якої входив і В.І. Липський. Утім С.О. Єфремов у своєму щоденнику відзначав значну наукову роль М.С. Грушевського. Святкування пройшло урочисто, хоча мали місце й наслідки протистояння між президією та М.С. Грушевським і між М.С. Грушевським і владою [30]. За дорученням Спільного зібрання В.І. Липський виголосив вітальну промову, в якій дав високу оцінку «Історії України-Руси», наголосивши, що «це величезна праця, складена оригінально, з використанням сили різних джерел, багатьох першоджерел, це перша повна, наукова й докладна Історія нашої землі, починаючи від майже легендарних часів. Тепер, коли вона вже єсть, навіть трудно собі уявити, як без неї можна було жити. Як історик — Ви стали відомі не тільки в межах України, не тільки в межах нашого Союзу, але й далеко за кордоном. Якби навіть у Вас була тільки одна ця праця, то й тоді б вона була вічним нерукотворним пам'ятником. А коли до цього додати Історію українського письменства і цілу низку етнографічних та інших праць, то буде ясно, що в особі академіка Грушевського ми маємо найкращого знавця України взагалі й одного із найвидатніших її синів» [42, с. 10].

Відомий дослідник життя і діяльності М.С. Грушевського Р.Я. Пиріг так оцінив цей виступ В.І. Липського: «Це була напівщира-напіввимушена характеристика. Президент ВУАН намагався в протистоянні М. Грушевського з С. Єфремовим та А. Кримським не втручатися, але його статус вимагав час від часу підтримувати останніх» [42, с. 10]. На нашу думку, вся діяльність В.І. Липського та його листування свідчать на користь того, що він *de facto* належав до угруповання Єфремова — Кримського, тому під-

тримка останніх визначалася здебільшого не статусом президента, а тим, що він поділяв погляди своїх соратників по президії. Саме тому він час від часу безпосередньо втручався у протистояння членів Президії з М.С. Грушевським з метою їх підтримки.

Незважаючи на становище навколо Академії, постійні перевірки та процес підготовки владою докорінних змін в Академії, В.І. Липський протягом 1925—1927 рр. продовжував вести й плідну дослідницьку діяльність, хоча друкувався не так вже й багато. У 1925 р. вийшла друком його праця «Подорож до Джунгарського Алатау», в якій він навів результати своїх досліджень флори в цій місцевості. За ці роки, в зв'язку з невирішеним питанням про виділення під ботанічний сад ділянки Голосіївського лісу, він створив невеличку ботанічну ділянку при Академії наук, яку поступово перетворював у ботанічний сад, почав успішно розводити там лікарські та технічні рослини. Скориставшись своїм відрядженням до Асканія-Нова, він за результатами поїздки надрукував у 1926 р. спільно з Д.О. Свіренком матеріали про ботанічний сад та інші ботанічні заклади заповідника. Продовжував вивчення ботанічних садів і надалі. Опублікував у 1927 р. одну з найвідоміших своїх праць «Ботанічний сад Української академії». Влітку 1926 р. мандрував Кримом та Кавказом, вивчав ботанічні сади в цих регіонах, на підставі чого зробив відповідну доповідь в Академії наук. Крім того, в ці роки він екскурсував по Волині, робив там ботанічні збори, досліджував мінеральні й радіоактивні джерела та навіть вперше виявив на Волині справжнє радіоактивне джерело. Робив він ботанічні збори й на Півдні України, зокрема вивчав флору Сухого лиману на Одещині. А також у 1927 р. почав вивчати «підводні зарості тих водоростей на Чорному морі, з яких шляхом перероблення можна видобувати йод (з попелу)» [11, с. 47]. Перші й досить вдалі дослідження з цього питання і спроби започаткувати промислове виробництво йоду з філлофори в Україні та й узагалі в Російській імперії було проведено у 1914—1916 рр. у Катеринославі Л.В. Писаржевським та М.Д. Аверкієвим [40]. Отже, його наукова діяльність була достатньо плідною. Але він мріяв повернутися до досліджень флори Середньої Азії, про що й писав у листі до А.Ю. Кримського: «Якби дали карб. 150, то можна було б поїхати в Туркестан, де у мене залишилось багато цікавих (надзвичайно) питань, про які досі не можна було й думати» [18, арк. 9].

Ситуація в Академії продовжувала загострюватися. У 1927 р., коли постало питання про проект нового статуту ВУАН, Спільне зібрання розглянуло його і 9 травня 1927 р. подало відповідну доповідну записку до РНК УСРР, в якій виступило проти деяких новацій статуту, особливо обґрунтувавши хибність поділу Академії лише на два відділи. Цей лист від імені академії підписали президент В.І. Липський та неодмінний секретар А.Ю. Кримський. Отже, незважаючи на твердження про неактивність В.І. Липського, його позиція щодо Академії була чіткою і збігалася з думками як Президії, так і більшості членів Академії.

Тим більше що і сам М.С. Грушевський на той час вже впевнився, що для протистояння владі потрібна була єдність у самій Академії, і боротьба за власні інтереси повинна відійти на другий план. Але було вже пізно. Комісія Наркомосу під головуванням Ю. Озерського приїхала 16 січня 1928 р. і розпочала роботу. Висновки та пропозиції комісії щодо ВУАН від 15 лютого 1928 р. фактично означали початок нового етапу розвитку Української академії наук. Віддаємо належне тому, що були у висновках і слухні зауваження на адресу Академії, зокрема про недостатню увагу до розвитку галузі природничо-технічних наук. Водночас усі виявлені недоліки комісія обумовлювала політичними чинниками, стверджуючи, зокрема, що «створена в умовах гетьманського режиму ВУАН з початку свого існування стала і залишилася і досі притулком і осередком консолідації, з одного боку — збанкрутованих соціально груп української буржуазно-націоналістичної інтелігенції (передовсім есерів), з другого боку — кадетсько-монархічних кіл, російських та реакційних кіл бувшої університетської професури...» [3, с. 425].

3 травня 1928 р. відбулися вибори керівництва Академії вже за новою інструкцією, розробленою Народним комісаріатом освіти. Офіційні джерела не дають повної картини цього дійства, а для нас не розкривають поведінку В.І. Липського у цей час. Тому звернемось до спогадів очевидців цих подій. Попередньо академіки (у тому числі В.І. Липський) зібралися 3 березня 1928 р. «на приватне зібрання, щоб обміркувати становище академії та згодитись про кандидатів у президію <...> Умовились — відповідати на ті «висновки», що має оголосити нам комісія» [10, с. 596—597]. Саме на цьому зібранні вирішено було не висувати В.І. Липського на президента. Як писав С.О. Єфремов, «трохи ніяково було з В.І. Липським, що здається претендував на дотеперішню свою посаду. Довелося мені заявити, що мені і йому, вважаючи на харківські настрої, краще свої кандидатури не ставити» [10, с. 597].

Але на В.І. Липського чекало ще одне випробування. Коли на перевибірних зборах 3 травня 1928 р. у присутності семи комуністів — представників влади, серед яких були В.П. Затонський, М.О. Скрипник, Ю.І. Озерський та інші, В.П. Бузескул запропонував обрати головою зборів В.І. Вернадського, «несподівано для всіх академіків П.А. Тутковський вніс другу пропозицію: М.О. Скрипника» [32, с. 55]. Як зазначає Н.П. Полонська-Василенко, В.І. Липський, який ще як чинний президент «відкривав збори, розгубився і поставив питання на голосування» [там само], за результатами якого за кандидатуру М.О. Скрипника проголосували з-серед академіків тільки П.А. Тутковський та партійці. Та й самі вибори пішли не за планом влади, тож М.О. Скрипник навіть припинив збори.

Одеський період діяльності В.І. Липського. І все ж Академія цю битву програла. Інакше в той час не могло й бути. Все було заздалегідь розписано й продумано владою. Новим президентом було обрано Д.К. Заболотного, а В.І. Липський у тому ж 1928 р. переїхав до Одеси, де з першого серпня

1928 р. по жовтень 1933 р. очолював Одеський ботанічний сад при Одеському університеті. І це був новий, останній період життя і діяльності видатного вченого-ботаніка.

Почував він себе в Одесі чудово. Це відмічали і його колеги. У листі до В.І. Вернадського академік ВУАН О.В. Фомін писав у 1929 р.: «Володимир Іполитович дуже добре почуває себе в Одесі, приїжджає на засідання Ради» [23, арк. 7—8]. Та й тональність одеських листів В.І. Липського до В.І. Вернадського бадьора. Він багато пише про наукові плани, збирається видавати ботанічний журнал. Захопився новою тематикою, якою почав займатися ще у Києві. З цього приводу він писав В.І. Вернадському: «Зараз на вітрильно-моторному судні вирушаю на Чорне море за йодними водоростями. Це наукова екскурсія. А промислова ще з осені минулого року навозила і возить тисячі пудів цієї водорості (*Phyllophora*). Для перероблення її побудовано (точніше — пристосовано) йодний завод. Ще у минулому році Єв[ген] Самойл[ович] видобув уже йод і ряд інших продуктів (бутиловий спирт, ацетон, агар-агар» [19, с. 475]. Попередньо (у 1930—1931 рр.) «Сольхімтрест» організував експедицію для вивчення філлофори, в якій взяла участь В.І. Липський, його аспірант І.І. Погребняк та гідрограф Є.Є. Кітран.

Крім вивчення водоростей Чорного моря В.І. Липський в ці роки продовжував вивчати флору Сухого, Хаджибейського, Куяльницького лиманів, вивчав вплив рослинності Атаманайського лиману на процеси утворення та осадження солі в Азовському морі, співпрацював з Інститутом каучуконосів тощо.

В.І. Липський відіграв важливу роль у розвитку Одеського ботанічного саду та підготовці фахівців-ботаніків. Сад перед приїздом В.І. Липського займав обмежену територію, не мав гербарію, бібліотеки, музею тощо. В Ботанічному саду він розгорнув роботи з гербаризації рослин, як дикорослих, так й інтродукованих, беручи в них і власну участь.

Широко розгорнулася інтродукційна робота та робота з вивчення харчових, технічних, лікарських, ефіромасличних культур, яку В.І. Липський частково почав проводити ще за часів перебування у Києві. За часів перебування В.І. Липського в Одесі було розширено територію Ботанічного саду завдяки приєднанню території дачі Г.Г. Маразлі, створено музей, бібліотеку, гербарій, хімічну лабораторію. У 1930 р. постановою УАН сад набув статусу Одеського державного ботанічного саду імені акад. Д.К. Заболотного. На жаль, у 1933 р. РНК УСРР знову відібрав дачу Г.Г. Маразлі. Тоді ж сад було приєднано до Одеського університету [12].

В.І. Липський багато працював на перспективу розвитку саду. Під його керівництвом було розроблено п'ятирічний план розвитку саду, заплановано відкриття нових відділів, проведення ботанічних експедицій, підготовку наукових кадрів. Особливу увагу вчений приділяв підготовці наукових кадрів. Лекцій він не читав, але багато сил віддавав навчанню майбутніх науковців методиці гербаризації, ботанічним екскурсіям з аспірантами. Під

його науковою опікою були аспіранти ботанічного саду Т.М. Гольд, А.З. Жаренко, П.О. Сатановський, О.Д. Андреев, О.І. Якубець-Якубчик, І.І. Погрібняк та інші [5]. Останній надалі став відомим вченим-ботаніком, доктором наук. А.З. Жаренко згадувала, що «ентузіазм і ерудиція В.І. Липського захоплювали молодь» [12, с. 16].

З жовтня 1933 р. і до самої смерті В.І. Липський працював у Ботанічному саду університету науковим консультантом і очолював сектор морфології та систематики рослин. Такі зміни сталися тому, що «коли Одеський ботанічний сад було включено в розробку дарвінівсько-мічурінського напрямку та «новацій» Т.Д. Лисенка, В.І. Липський подав у відставку у зв'язку з небажанням підтримувати ідеї Т.Д. Лисенка» [6, с. 85]. Це сталося «після того, як Володимир Іполитович демонстративно покинув нараду, де Т.Д. Лисенко робив доповідь з переробки природи рослин» [37, с. 237]. Продовжував він у цей час опікуватися і проблемами створюваного в Києві ботанічного саду, виступаючи у цьому процесі консультантом.

Аналізуючи одеський період життя В.І. Липського після президентського, можна висловити припущення, що це був той новий період його діяльності, в якому він знову відчув себе дослідником, вченим, якого не обтяжували будь-які політичні маневри, що позитивно позначилося на його психологічному стані та додало нових позитивних імпульсів для продовження наукової діяльності. Він навіть зумів здійснити свою мрію й у 1936 р. побувати в Середній Азії (Узбекистані та Туркменістані). В.І. Липський пішов із життя 24 лютого 1937 р. Похований в Одесі.

У 1990 р. Виконком Одеської міської ради прийняв постанову «Про увічнення пам'яті академіка В.І. Липського», за якою Ботанічний сад Одеського національного університету імені І.І. Мечникова мав би носити ім'я В.І. Липського. Але ця постанова й на сьогодні на виконана.

Але ім'я В.І. Липського не забуте, і в першу чергу співтовариством ботаніків і географів. На честь В.І. Липського названо 56 видів судинних рослин (астргал Липського, ковила Липського, тонконіг Липського тощо) і 2 роди (*Lipskyella* Juss., *Lipskya* Nevski), одну з вершин Паміру, перевали, льодовики [2].

Вшануванням пам'яті не тільки В.І. Липського, а й усіх президентів Академії наук України стало б здійснення проекту створення алеї з встановленням на ній бюстів усіх президентів Академії наук України.

Післямова. Що стосується діяльності В.І. Липського в Академії, то можна погодитися з Н.І. Крецул, яка зазначала: «Проте безсторонню поведінку В. Липського можна виправдати складними обставинами, в яких існувала Академія. Адже її часто звинувачували в аполітичності і навіть у контрреволюційній діяльності, і явна підтримка президентом якоїсь з груп академіків могла порушити рівновагу, привести до відкритого протистояння між членами ВУАН і до можливого її закриття» [13]. Утім саме за часів президентства В.І. Липського Академія зміцніла і матеріально, і з наукової точки

зору. І в цьому безперечно заслуга Президії Академії включно з В.І. Липським, який підтримував активну позицію та діяльність А.Ю. Кримського і С.О. Єфремова з розвитку Академії, легітимізуючи її як президент. На думку С.Г. Водотики та Л.А. Савенка, «саме в ці роки академія працювала хоч і у важких, але відносно стабільних умовах на основі Статуту ВУАН. У 1929 р. розпочався її фактичний погром у ході комунізації та радянзації» [4, с. 52]. В.І. Онопрієнко і В.В. Ткаченко також зазначають, що «з середини 1920-х рр. розпочалося дійсне покращення умов діяльності Академії та матеріального становища її працівників. Важливо підкреслити, що цей факт відзначали не тільки партійні керівники, але й самі науковці» [29, с. 180].

Надзвичайно багато було зроблено для розвитку гуманітарних наук, сформувалася сильна історична школа М.С. Грушевського. Започатковувались музейні установи при ВУАН та їх науково-дослідницька діяльність. Виникла низка наукових товариств у різних містах України, які згуртувалися навколо Академії наук як головної наукової інституції України. Основними напрямками гуманітарних досліджень в 1920-х роках були «укр. філологія, етнографія і фольклор, археологія, істор. географія, історія письменства, історія України, археологія, педагогіка, історія та к-ра неслов'ян. народів. Було створено солідну джерельну базу для подальшого розвитку українознавства, розроблено укр. орфографію й створено низку заг. та спец. словників» [43]. Повільніше розвивалися природничі та технічні науки, що й стало одним із приводів для перетворень в Академії. Академія отримала свою друкарську базу у вигляді власної друкарні, яка з 1925 р. мала постійне фінансування. Почали видаватися численні академічні періодичні та серійні видання. Було визначено засади створення Ботанічного саду Академії, реальна організація якого відбулася вже у 1930-х рр. Академія брала участь у вирішенні низки проблем розвитку наукових установ, зокрема заповідника Асканія-Нова, до чого безпосередньо був причетний і В.І. Липський.

Президентство В.І. Липського припало на дуже складний період у житті Академії. Зміцнюючись за підтримки влади фінансово і матеріально, що уможливило розвиток існуючих наукових напрямів, Академія мала розплатитися за такий «пряник» втратою автономії, зміною організаційних засад діяльності, переходом до планування стратегічних напрямів діяльності владними структурами, комунізацією.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Брачев В.С. Укрощение строптивой, или как Академию наук СССР учили послушанию. *Вестник АН СССР*. 1990. № 4. С. 120—127.
2. Васильева Т.В., Коваленко С.Г. Липський Володимир Іполитович // *Енциклопедія Сучасної України*. К., 2016. Т. 17. літери «Лег» — «Лощ».
3. Висновки і пропозиції комісії НКО УСРР по обслідуванню Всеукраїнської Академії наук // *Історія Академії наук України 1924—1928. Документи і матеріали*. К.: НБУВ, 1998. С. 411—430.

4. Водотика С.Г., Савенок Л.А. Дискусійні питання науково-організаційної структури ВУАН 1921—1928 рр.: кафедри у структурі історичного знання. *Історичний архів. Наукові студії*. 2016. Вип. 17. С. 51—56.
5. Коваленко С.Г., Васильєва Т.В., Немерцалов В.В., Бондаренко О.Ю. Володимир Іполитович Липський. Учні та родина // Генофонд колекцій ботанічних садів і дендропарків — запорука сталих фітоценозів в умовах кліматичних змін: зб. ст. Міжнар. наук. конф., присвяч. 150-річчю Ботанічного саду ім. акад. В.І. Липського. Одеса: ОНУ, 2017. С. 253—256.
6. Гармасар В.Г. Липський Володимир Іполитович (до 150-річчя від дня народження). *Наука і наукознавство*. 2013. № 2. С. 78—86.
7. Двадцятипятилетие коллегии Павла Галагана в Киеве (1 октября 1871 г. — 1 октября 1896 г.) с портретами, рисунками, планами / Под. ред. А.И. Степовича. К., 1896. 338 с.
8. Доброчаева Д.Н., Мокрицкий Г.П. Владимир Ипполитович Липский. К.: Наук. думка, 1991. 216 с.
9. Доброчаева Д.Н., Мокрицкий Г.П. Життя, повне сонця і тепла / Аксиоми для нащадків: українські імена у світовій науці: зб. нарисів. Львів: Меморіал, 1992. С. 356—373.
10. Єфремов С. О. Щоденники, 1923—1929. К.: ЗАТ «Газета «РАДА», 1997. 848 с.
11. Звідомлення Всеукраїнської Академії наук у Києві за 1927 рік / Всеукраїнська Академія наук. Київ: Друк. Всеукраїнської Академії наук, 1928. 146 с.
12. Возианова Н.Г. и др. История Ботанического сада Одесского национального университета имени И.И. Мечникова за 150 лет. Херсон: ОЛДІ ПЛЮС, 2017. 182 с.
13. Крецул Н.І. Історико-науковий аналіз діяльності академіка В.І. Липського в контексті розвитку ботанічної науки в Україні: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.07. НАН України, Центр досліджень наук.-техн. потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва. Київ, 2005. 19 с.
14. Матвеева Л.В., Циганкова Е.Г. Лист А. Кримського до В. Липського. Січень, 1925 р., Київ / А.Ю. Кримський — неодмінний секретар Української академії наук. К.: Обереги, 1997. С. 105—106.
15. Лист А.Ю. Кримського до В.І. Вернадського від 7 травня 1921 р., Київ / Володимир Іванович Вернадський. Листування з українськими вченими. Кн. 2: Листування: Д—Я. Ч. 1: Д—Н. К., 2012. С. 328—329.
16. Матвеева Л.В., Циганкова Е.Г. Лист А.Ю. Кримського до Д.І. Багалія від 28.XI.1924 р. / А.Ю. Кримський — неодмінний секретар Української академії наук — К.: Обереги, 1997. С. 94—96.
17. Лист В.І. Липського до А.Ю. Кримського від 19 березня 1923 р. / Інститут рукописів НАН України. Фонд А.Ю. Кримського. Спр. І 23767.
18. Лист В.І. Липського до А.Ю. Кримського від 19 травня 1925 р. / Інститут рукописів НАН України. Фонд А.Ю. Кримського. Спр. І 23772.
19. Лист В.І. Липського до В.І. Вернадського від 3 грудня 1931 р. Одеса / Володимир Іванович Вернадський. Листування з українськими вченими. Кн. 2: Листування: Д—Я. Ч. 1: Д—Н. К., 2012.
20. Лист М.П. Василенка В.І. Вернадському від 14 жовтня 1921 р., м. Київ / Володимир Іванович Вернадський. Переписка с украинскими учеными. К., 2011. С. 319.
21. Лист М.П. Василенка В.І. Вернадському від 25 квітня 1926 р., м. Київ / Володимир Іванович Вернадський. Переписка с украинскими учеными. Кн. 1: Переписка: А—Г. К., 2011. С. 348.
22. Лист М.П. Василенка В.І. Вернадському від 7 серпня 1921 р., м. Київ / Володимир Іванович Вернадський. Переписка с украинскими учеными. Кн. 1: Переписка: А—Г. К., 2011. С. 306.

23. Лист О.В. Фоміна до В.І. Вернадського від 10 травня 1929 р., Київ. Архів РАН, ф. 518, оп. 3, спр. 1733, арк. 7—8 (Цит. за: Капустян В.В., Сенчило О.О. та ін. Академік О.В. Фомін — фундатор ботанічної науки в Україні. К.: Талком. 2017. С. 268).
24. Манько М. Волинський краєзнавець Іполит Федорович Липський. *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею*. 2006. Вип. 4. С. 186—188.
25. Матвеева Л.В., Циганкова Е.Г. А.Ю. Кримський і Українська академія наук / А.Ю. Кримський — неодмінний секретар Української академії наук. К.: Обереги, 1997. С. 3—51.
26. Матвеева Л.В. Становлення Української академії наук. *Український історичний журнал*. 2008. № 6. С. 4—26.
27. Мельник В.І. Наукова спадщина академіка В.І. Липського — національне надбання України. *Інтродукція рослин*. 2013. № 3. С. 115—121.
28. Мельник В. І. Вацлав Борейко. До 250-річчя від дня народження. *Інтродукція рослин*. 2013. № 3. С. 99—102.
29. Онопрієнко В.І., Ткаченко В.В. Історія української науки: Курс лекцій. К.: Ватра, 2010. 652 с.
30. Пиріг Р.Я. Відзначення ювілею Михайла Грушевського 1926 року у контексті подальшої долі вченого. *Архіви України: Науково-практичний журнал*. 2016. № 5—6. С. 7—19.
31. Пиріг Р.Я. Михайло Грушевський і академія: нереалізоване президентство (1924—1928 рр.). *Вісник НАН України*. 2016. № 7. С. 3—18.
32. Полонська-Василенко Н. Українська академія наук (нарис історії). Частина I (1918—1930). Мюнхен, 1955. 150 с.
33. Постанова РНК про УАН від 25.01.1921 р. / Культурне будівництво в УРСР (1917—1927). К.: Наук. думка, 1979. 664 с.
34. Протокол № 110 Спільного зібрання УАН від 8 серпня 1921 р. / Історія Академії наук України 1918—1923. Документи і матеріали. К.: Наук. думка, 1993. С. 473—474.
35. Протокол № 134 Спільного зібрання УАН від 6 березня 1922 р. / Історія Академії наук України 1918—1923. Документи і матеріали. К.: Наук. думка, 1993. С. 483.
36. Протокол № 142 Спільного зібрання УАН від 12 червня 1922 р. / Історія Академії наук України 1918—1923. Документи і матеріали. К.: Наук. думка, 1993. С. 486.
37. Професори Одеського (Новоросійського університету): Біогр. словник: у 4-х т. Т. 3. К—П. Одеса: Астропринт, 2005. 597 с.
38. Романовский С.И. Наука подгнетом российской истории. СПб.: Изд-во С.-Петербур. университета, 1999. 340 с.
39. Савчук В.С. Фармация Российской империи в Первой мировой войне: Екатеринославский йод / Питання німецької історії: зб. наук. праць. Д.: Ліра, 2015. С. 64—77.
40. Савчук, В.С. Иван Яковлевич Акинфиев, 1851—1919. М.: Наука, 1996. 110 с.
41. Федченко Б.О. В.І. Липський і його робота в Санкт-Петербурзькому Ботанічному саду. *Журнал Інституту ботаніки АН УРСР*. 1937. № 13—14 (21—22). С. 13—14.
42. Цитується за: Пиріг Р.Я. Відзначення ювілею Михайла Грушевського 1926 року.. С. 10.
43. Шпак А.П., Юркова О.В. Національна академія наук України / Енциклопедія історії України: Т. 7. К.: Наук. думка, 2010. 728 с.
44. Юркова О. Діячі науки в полі зору диктатури / Суспільство і влада в радянській Україні років непу (1921—1928). Т. 2. Відп. ред. С. Кульчицький. К.: Інститут історії України НАН України, 2015. С. 3—56.

Одержано 14.08.2018

REFERENCES

1. Brachev V.S. Ukroshcheniye stroptivoy ili kak Akademiyu nauk SSSR uchili poslushaniyu. *Vestnik AN SSSR*. 1990. No 4. S. 120—127 [in Russian].

2. Vasylieva T.V., Kovalenko S.H. Lypskiy Volodymyr Ipolytovych // Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy. K., 2016. T. 17. litery «Leh» — «Loshch» [in Ukrainian].
3. Vysnovky i propozyzii komisii NKO USRR po obsliduvanniu Vseukrainskoi Akademii nauk // Istoriiia Akademii nauk Ukrainy 1924—1928. Dokumenty i materialy. K.: NBUV, 1998. S. 411—430 [in Ukrainian].
4. Vodotyka S.H., Savenok L.A. Diskusiini pytannia naukovy-orhanizatsiinoi struktury VUAN 1921—1928 rr.: kafedry u strukturi istorychnoho znannia. *Istorychnyi arkhiv. Naukovi studii*. 2016. Vyp. 17. S. 51—56 [in Ukrainian].
5. Kovalenko S.H., Vasylieva T.V., Nemertsalov V.V., Bondarenko O.Iu. Volodymyr Ipolytovych Lypskiy. Uchni ta rodyna // Henofond kolektsii botanichnykh sadiv i dendroparkiv — zaporuka stalnykh fitosenoziv v umovai klimatychnykh zmin: Zb. st. Mizhnar. nauk. konf., prysviach. 150-richchiu Botanichnoho sadu im. akad. V.I. Lypskoho. Odesa: ONU, 2017. S. 253—256 [in Ukrainian].
6. Harmasar V.H. Lypskiy Volodymyr Ipolytovych (do 150-richchia vid dnia narodzhennia). *Nauka i naukoznavstvo*. 2013. No 2. S. 78—86 [in Ukrainian].
7. Dvadsatipyatiletiye kollegii Pavla Galagana v Kiyeve (1 oktyabrya 1871 g. — 1 oktyabrya 1896 g.) s portretami, risunkami, planami / Pod. red. A.I. Stepovicha. K., 1896. 338 s. [in Russian].
8. Dobrochayeva D.N. Mokritskiy G.P. Vladimir Ippolitovich Lipskiy. K.: Nauk. Dumka, 1991. 216 s. [in Russian].
9. Dobrochaeva D.N., Mokrytskyi H.P. Zhyttia, povne sontsia i tepla / Aksiomy dlia nashchadkiv: ukrainski imena u svitovii nautsi: zb. narysiv. Lviv: Memorial, 1992. S. 356—373 [in Ukrainian].
10. Iefremov S. O. Shchodennyky, 1923—1929. K.: ZAT «Hazeta «RADA», 1997. 848 s. [in Ukrainian].
11. Zvidomlennia Vseukrainskoi Akademii nauk u Kyivi za 1927 rik / Vseukrainska Akademiia nauk. Kyiv: Druk. Vseukrainskoi Akademii nauk, 1928. 146 s. [in Ukrainian].
12. Vozianova N.G. i dr. Istoriiia Botanicheskogo sada Odesskogo natsionalnogo universiteta imeni I.I. Mechnikova za 150 let. Kherson: OLDI PLYuS, 2017. 182 s. [in Russian].
13. Kretsul N.I. Istoryko-naukovyi analiz diialnosti akademika V.I. Lypskoho v konteksti rozvytku botanichnoi nauky v Ukraini: avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.07. NAN Ukrainy, Tsentrl doslidzhen nauk.-tekhn. potentsialu ta istorii nauky im. H.M. Dobrova. Kyiv, 2005. 19 s. [in Ukrainian].
14. Matveeva L.V., Tsyhankova E.H. Lyst A. Krymskoho do V. Lypskoho. Sichen, 1925 r., Kyiv / A.Iu. Krymskiy — neodminnyi sekretar Ukrainskoi akademii nauk. K.: Oberehy, 1997. S. 105—106 [in Ukrainian].
15. Lyst A.Iu. Krymskoho do V.I. Vernadskoho vid 7 travnia 1921 r., Kyiv / Volodymyr Ivanovych Vernadskiy. Lystuvannia z ukrainskymy vchenymy. Kn. 2: Lystuvannia: D—Ia. Ch. 1: D—N. K., 2012. S. 328—329 [in Ukrainian].
16. Matveeva L.V., Tsyhankova E.H. Lyst A.Iu. Krymskoho do D.I. Bahaliia vid 28.XI.1924 r. / A.Iu. Krymskiy — neodminnyi sekretar Ukrainskoi akademii nauk K.: Oberehy, 1997. S. 94—96 [in Ukrainian].
17. Lyst V.I. Lypskoho do A.Iu. Krymskoho vid 19 bereznia 1923 r. / Instytut rukopysiv NAN Ukrainy. Fond A.Iu. Krymskoho. Spr. I 23767 [in Ukrainian].
18. Lyst V I. Lypskoho do A.Iu. Krymskoho vid 19 travnia 1925 r. / Instytut rukopysiv NAN Ukrainy. Fond A.Iu. Krymskoho. Spr. I 23772 [in Ukrainian].
19. Lyst V.I. Lypskoho do V.I. Vernadskoho vid 3 hrudnia 1931 r. Odesa / Volodymyr Ivanovych Vernadskiy. Lystuvannia z ukrainskymy vchenymy. Kn. 2: Lystuvannia: D—Ia. Ch. 1: D—N. K., 2012 [in Ukrainian].
20. Lyst M.P. Vasylenka V.I. Vernadskomu vid 14 zhovtnia 1921 r., m. Kyiv / Vladimir Ivanovich Vernadskiy. Perepiska s ukrainskimi uchonymi. K., 2011. S. 319 [in Ukrainian].

21. Lyst M.P. Vasylenka V.I. Vernadskomu vid 25 kvitnia 1926 r., m. Kyiv / Vladimir Ivanovich Vernadskiy. Perepiska s ukrainskimi uchonymi. Kn. 1: Perepiska: A—H. K., 2011. S. 348 [in Ukrainian].
22. Lyst M.P. Vasylenka V.I. Vernadskomu vid 7 serpnia 1921 r., m. Kyiv / Vladimir Ivanovich Vernadskiy. Perepiska s ukrainskimi uchonymi. Kn. 1: Perepiska: A—H. K., 2011. S. 306 [in Ukrainian].
23. Lyst O.V. Fomina do V.I. Vernadskoho vid 10 travnia 1929 r., Kyiv. Arkhiv RAN, f. 518, op. 3, spr. 1733, ark. 7—8 (Cyt. za: Kapustian V.V., Senchylo O.O. ta in. Akademik O.V. Fomin — fundator botanichnoi nauky v Ukraini. K.: Talkom, 2017. S. 268) [in Ukrainian].
24. Manko M. Volynskiy kraieznavets Ipolyt Fedorovych Lypskiy. *Naukovi zapysky Rivnenskoho oblasnoho kraieznavchoho muzeiu*. 2006. Vyp. 4. S. 186—188.
25. Matveeva L.V., Tsyhankova E.H. A.Yu. Krymskyi i Ukrainka akademiia nauk / A.Iu. Krymskyi — neodminnyi sekretar Ukrainskoi akademii nauk. K.: Oberehy, 1997. S. 3—51 [in Ukrainian].
26. Matvieieva L.V. Stanovlennia Ukrainskoi akademii nauk. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 2008. No 6. S. 4—26 [in Ukrainian].
27. Melnyk V.I. Naukova spadshchyna akademika V.I. Lypskoho — natsionalne nadbannia Ukrainy. *Introduktsiia roslyn*. 2013. No 3. S. 115—121 [in Ukrainian].
28. Melnyk V. I. Vatslav Boreiko. Do250-richchia vid dnia narodzhennia. *Introduktsiia roslyn*. 2013. No 3. S. 99—102 [in Ukrainian].
29. Onopriienko V.I., Tkachenko V.V. Istoriiia ukrainskoi nauky: Kurs lektsii. K.: Vatra, 2010. 652 s. [in Ukrainian].
30. Pyrih R.Ia. Vidznachennia yuvileiu Mykhaila Hrushevskoho 1926 roku u konteksti podalshoi doli vchenoho. *Arkhivy Ukrainy: Naukovo-praktychnyi zhurnal*. 2016. No 5—6. S. 7—19 [in Ukrainian].
31. Pyrih R.Ia. Mykhailo Hrushevskiy i akademiia: nerealizovane prezydentstvo (1924—1928 rr.). *Visnyk NAN Ukrainy*. 2016. No 7. S. 3—18 [in Ukrainian].
32. Polonska-Vasylenko N. Ukrainka akademiia nauk (narys istorii). Chastyna I (1918—1930). Miunkhen, 1955. 150 s. [in Ukrainian].
33. Postanova RNK pro UAN vid 25.01.1921 r. / Kulturne budivnytstvo v URSR (1917—1927). K.: Nauk. dumka, 1979. 664 s. [in Ukrainian].
34. Protokol No 110 Spilnoho zibrannia UAN vid 8 serpnia 1921 r. / Istoriiia Akademii nauk Ukrainy 1918—1923. Dokumenty i materialy. K.: Nauk. dumka, 1993. S. 473—474 [in Ukrainian].
35. Protokol No 134 Spilnoho zibrannia UAN vid 6 bereznia 1922 r. / Istoriiia Akademii nauk Ukrainy 1918—1923. Dokumenty i materialy. K.: Nauk. dumka, 1993. S. 483 [in Ukrainian].
36. Protokol No 142 Spilnoho zibrannia UAN vid 12 chervnia 1922 r. / Istoriiia Akademii nauk Ukrainy 1918—1923. Dokumenty i materialy. K.: Nauk. dumka, 1993. S. 486 [in Ukrainian].
37. Profesory Odeskoho (Novorosiiskoho universytetu): Biohr. slovnyk: u 4-kh t. T. 3. K—P. Odesa: Astroprint, 2005. 597 s. [in Ukrainian].
38. Romanovskiy S.I. Nauka podgnetom rossiyskoy istorii. SPb.: Izd-vo S.-Peterb. universiteta, 1999. 340 s. [in Russian].
39. Savchuk V.S. Farmatsiya Rossiyskoy imperii v Pervoy mirovoy voyne: Ekaterinoslavskiy yod / Pytannia nimetskoj istorii: zb. nauk. prats. D.: Lira, 2015. S. 64—77 [in Russian].
40. Savchuk V.S. Ivan Yakovlevich Akinfiyev. 1851—1919. M.: Nauka, 1996. 110 s. [in Russian].
41. Fedchenko B.O. V.I. Lypskiy i yoho robota v Sankt-Peterburzkomu Botanichnomu sadu. *Zhurnal Instytutu botaniky AN URSR*. 1937. No 13—14 (21—22). S. 13—14 [in Ukrainian].
42. Tsyuietsia za: Pyrih R.Ia. Vidznachennia yuvileiu Mykhaila Hrushevskoho 1926 roku... S. 10 [in Ukrainian].

43. Shpak A.P., Yurkova O.V. Natsionalna akademiia nauk Ukrainy / Entsyklopediia istorii Ukrainy: T. 7. K.: Nauk. dumka, 2010. 728 s. [in Ukrainian].
44. Iurkova O. Diiachi nauky v poli zoru dyktatury / Suspilstvo i vlada v radianskii Ukraini roktiv nepu (1921—1928). T. 2. Vidp. red. S. Kulchytskyi. K.: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2015. S. 3—56 [in Ukrainian].

Received 14.08.2018

V.S. Savchuk, доктор исторических наук, профессор,
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
e-mail: varfolomey44@gmail.com

ЛИПСКИЙ ВЛАДИМИР ИПОЛИТОВИЧ,
ПРЕЗИДЕНТ ВСЕУКРАИНСКОЙ АКАДЕМИИ НАУК 1922—1928
(*К 100-летию образования Национальной академии наук Украины*)

В.И. Липский был президентом Всеукраинской академии наук (ВУАН) в 1922—1928 годах. В статье отражены киевский и петербургский периоды научной деятельности В.И. Липского в области ботаники, возвращение его в Украину и участие в работе в ряде академических структур. Это был первый этап деятельности В.И. Липского в Академии наук, который фактически совпал с периодом ее становления (1918—1921). Представлены подробные сведения о процессе избрания Липского президентом ВУАН в 1922 году. Раскрыты причины осложнения условий деятельности В.И. Липского в должности президента ВУАН с 1924 года: 1) усиление давления большевистской власти на ВУАН с целью сокращения ее прав на автономию, изменения структурно-функциональной организации, создания внутри ВУАН прослойки академиков-большевиков для увеличения влияния властной идеологии на ВУАН; 2) возвращение в Украину академика М.С. Грушевского в 1924 г. по специальному разрешению, что создало предпосылки для формирования в ВУАН группировок с разным видением путей ее развития; 3) процессы, происходившие в союзной академии. Отобрана научно-исследовательская деятельность Липского как в это непростое время, так и в последний период его жизни, после его переезда в 1928 году в Одессу, который он полностью посвятил научной работе.

Ключевые слова: *Всеукраинская академия наук, ботанический сад, Общее собрание, Президиум, Наркомос, президент, Аскания-нова.*

V.S. Savchuk, Dsc (History), professor,
Oles Honchar Dnipro National University,
e-mail: varfolomey44@gmail.com

LYPSKYI VOLODYMYR IPOLYTOVYCH, PRESIDENT
OF THE ALL-UKRAINIAN ACADEMY OF SCIENCES (1922—1928)
(*In memory of the 100th anniversary of the National Academy of Sciences of Ukraine*)

V.I. Lypskiy was the president of the All-Ukrainian Academy of Sciences (AUAS) in 1922—1928. To understand why V.I. Lypskiy could become AUAS president and keep this position quite a long time, it should be clarified what qualities of him, as a personality and a scientist, encouraged the choice of the Academy community in this difficult period of the Academy existence.

An essential factor was his scientific talent. It is demonstrated in the article by an account of Kyiv and Saint-Petersburg periods of his research activities in the field of botany, including extensive data on his botanic expeditions and travels.

V.I. Lypskiy returned from Saint-Petersburg to Ukraine in time of the civil war and started working in a number of Academy organizations. In January 1919, the General Session took the

decision on the arrangement of Lypskyi's election as the director of the Botanic Garden. This was the first phase of Lypskyi's work in the Academy of Sciences of Ukraine, which, in fact, coincided with the period of its formation (1918–1921). It is demonstrated that it was deep scientific expertise combined with intelligence and organizational skills exposed by V.I. Lypskyi at the beginning of his work in AUAS, added by the working experience as a president's assistant in 1919–1921 that made his candidature acceptable for various groups of scientists emerging in this period in the Ukrainian Academy of Sciences.

The detailed account of the procedure for Lypskyi's election as AUAS president in 1922 is given. The reasons complicating his activities at the president's post since 1924 and on are highlighted: (i) the increasing pressure of the Bolshevik power on AUAS, to shrink its rights for the autonomy, change its structural and functional organization and create inside it a stratum of Bolshevik academicians, to strengthen impact of the state power ideology on AUAS affairs; (ii) academician M.S. Hrushevsky's return to Ukraine in 1924 by the special permit, laying grounds for the rise of groups in the Academy with various visions of its development prospects; (iii) processes going on in the Union Academy. The research work of Lypskyi is highlighted in this difficult period and in the last period of his life, after his moving to Odesa in 1928, which was devoted totally to the research work. V.I. Lypskyi made important contribution in the development of Odesa Botanic Garden and training of professional botanists; before Lypskyi's coming, the garden had a small area, it did not have a herbarium, a library a museum etc.

A review of the Odesa period of Lypskyi's life compared with the presidential period gives grounds for the assumption that it was a new period of his work, in which he rediscovered himself as a researcher and a scientist not burdened by political intricacies, which had improved his mental condition and added new positive impulses to the continuation of his research work.

Keywords: *All-Ukrainian Academy of Sciences, Botanic Garden, General Session, Presidium, Nar-komos [the People's Commissariat on Education], president, Askania-Nova.*